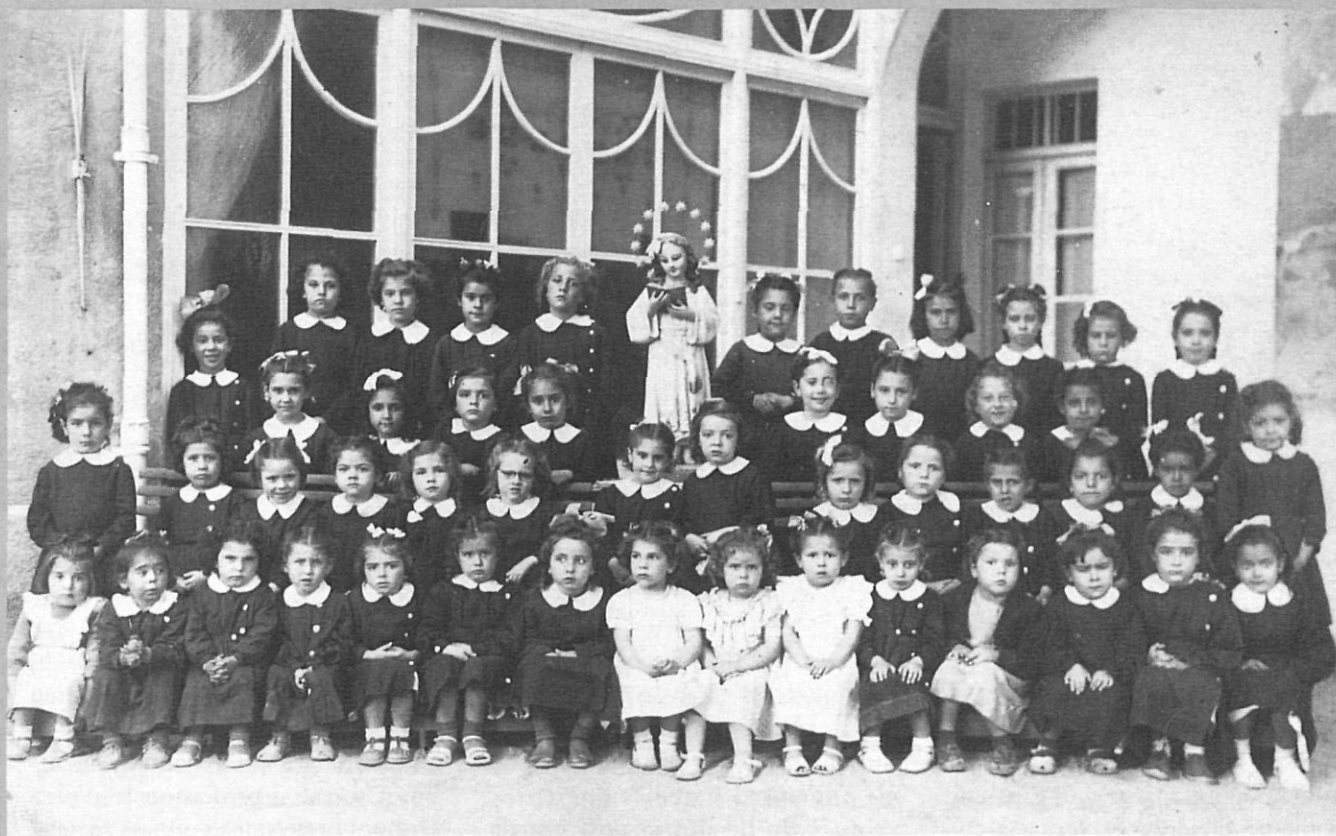

L'educació

AIEMIB, DfG

Alumnes de l'escola de les Carmelites de Girona, els anys 20.

Renovació pedagògica i experiències extraescolars

SALOMÓ MARQUÈS I SUREDA

Al llarg del segle XX l'educació a les comarques gironines ha experimentat canvis notables, que han tingut lloc en diferents etapes polítiques: la monarquia, la dictadura de Primo de Rivera i la república en primer lloc, seguides de la llarga dictadura franquista, per acabar en la monarquia parlamentària dels darrers vint-i-cinc anys; cent anys d'educació en una societat que ha viscut canvis profunds des dels punts de vista demogràfic, social, cultural, econòmic, etc., sobretot en les darreres dècades. Alguns dels fets més importants d'aquesta centúria són, per una part, la gairebé total escolarització dels nois i les noies, sobretot a partir de l'aplicació de la Llei General d'Educació del 1970, juntament amb l'ampliació del ventall d'edat de l'ensenyament obligatori i gratuït; i per altra part la instauració, de nou, dels estudis universitaris. Fora de l'escola destaca el naixement i l'expansió de grups i moviments que treballen en el camp de l'educació no reglada de la mà de la societat civil i de l'Església catòlica. També és rellevant, durant els últims deu anys, la participació activa d'alguns municipis en el terreny educatiu a partir del projecte de Ciutat Educadora.

V. Fargnoli. AIEEMB. DdG

Aula de preescolar del col·legi Bisbe Lorenzana de Girona, a començament de segle.

Barceló

Aula d'EGB dels anys 70.

L'educació formal. Un magisteri públic actiu i renovador

La dita popular «passar més gana que un mestre d'escola» és veritat a començament del segle XX, i indica la deixadesa en què es troba el magisteri públic, confirmada pel testimoni dels mateixos ensenyants i els llibres de records i de memòries. Una deixadesa que no és només econòmica, sinó que comprèn altres àmbits a part del sou, com per exemple els materials i els llibres escolars, etc., i també aspectes intel·lectuals, com la formació inicial i permanent del mateix col·lectiu. Aquestes són les paraules del mestre i polític Claudi Ametlla evocant l'escola de començament de segle: «L'escola era com una mena de magatzem de criatures de sis a dotze anys, la memòria de les quals s'exercitava a recitar o cantar coses més o menys útils, al mateix temps que, sense gaire convicció, hom els ensenyava a llegir, a escriure, a comptar... i poca cosa més».

És, precisament, aquest magisteri públic el que inicia ben aviat, el 1903, sobretot des de les petites escoles rurals de l'Alt Empordà, el moviment de renovació pedagògica.

Mestres públics, homes i dones, promouen les Converses Pedagògiques i autogestionen la seva pròpia formació, ja que ells mateixos són els ponents dels temes que trien: «con el fin de ilustrarnos, unos a otros, de mantener lazos de compañerismo y de fortalecernos recíprocamente», tal com afirmen en la convocatòria de la primera Conversa. No esperen que les autoritats administratives els solucionin les necessitats de formació permanent que troben a faltar, i s'organitzen per compartir i debatre aquells temes, nous i vells, que poden ajudar a fer una escola millor des del punt de vista pedagògic, com també millorar la seva formació professional.

Són mestres que estan a favor de l'escola pública i que la volen digna i eficaç, a base de potenciar la seva dimensió social, convençuts que l'escola és un instrument de gran transcendència per a la societat. Aquests professionals exerceixen en una província amb un alt nivell d'analfabetisme (el 59,1% l'any 1900, que baixa fins al 33,3% de 1930), molt més alt entre les dones que no pas entre els homes (els percentatges són molt clars: l'any 1900, el 66% de les dones i el 31% dels homes; l'any 1930, el 41% i el 17%).

Tal com explica Josep Pallach, aquests mestres volen millorar el seu bagatge pedagògic i intel·lectual al mateix temps que reivindiquen millores socials i professionals. Volen ser bons professionals en una societat que els reconegui la seva funció. La primera Conversa té lloc a Girona el juny de 1903, a l'escola del senyor Dalmau, i tracta el tema dels treballs manuals a les escoles de primer ensenyament; una qüestió ben innovadora en aquells moments. El ponent és el mestre de Cassà de la Selva Esteve Carles. El mateix any es realitzen altres sessions a Figueres, Olot, Torroella de Montgrí i la Bisbal, al voltant de temes tan variats com l'educació cristiana, l'extensió escolar, la gramàtica, les supersticions... També, durant el mes de juliol, es fa un curs de deu dies dedicat als treballs manuals, que pot considerar-se com la primera escola d'estiu de Catalunya organitzada pel magisteri públic. Han de passar encara força anys perquè des de Barcelona es prengui una iniciativa com aquesta i tingui la continuïtat que els mestres gironins no poden donar-li.

Els mestres de les Converses promouen l'ensenyament actiu: els treballs manuals, el joc com a instru-

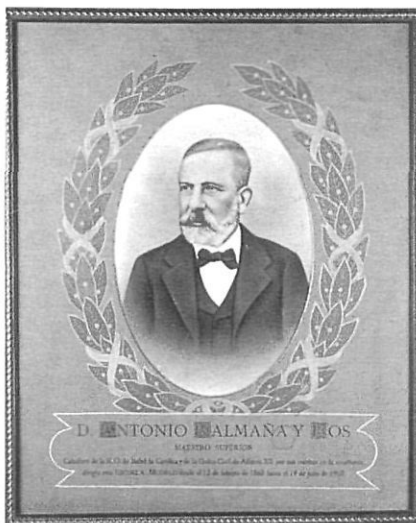
ment educatiu, les excursions escolars com a mitjà de coneixement del país i de la seva gent, etc. Silvestre Santaló afirma, a propòsit de l'excursió que fan el 1903 a Sant Miquel de Fluvià, amb mestres d'altres poblacions: «Me entusiasman las excursiones colectivas, con niños de diferentes pueblos, porque por un lado veo estrecharse los principios de solidaridad entre la infancia y, por otro, consigo estimular mis alumnos al trabajo».

Volent l'ensenyament en català, ja que consideren que prescindir de la llengua materna en la tasca educadora és anar contra la naturalesa; per això són contraris a les normatives de Romanones i, més tard, de Primo de Rivera que obliguen a ensenyar en castellà. Salvador Genís afirma el 1911: «Que no se destierre de ellas [les escoles] la lengua catalana, la suya, de la de sus hermanos y de sus maestros, como han intentado, sin lograrlo, durante siglos, los enemigos de la ilustración y, por tanto, de la prosperidad del pueblo catalán». D'altra banda, bona part d'ells defensen el magisteri públic davant l'ascens de les escoles congregacionistes.

Aquest grup de mestres renovadors acaba associant-se i editant les seves pròpies revistes professionals, com per exemple *El Defensor del Magisterio* i *El Magisterio Gerundense*.

Un dels seus referents professionals és el mestre d'Espolla, Antoni Balmanya. Les seves publicacions, el museu escolar, les activitats escolars i extraescolars que Balmanya organitza amb l'alumnat converteixen la seva en una escola model —va exercir durant quaranta anys (1868-1908) a la població—, i el seu treball social fora de l'escola el converteixen en una referència renovadora indispensable, com ho és Gregori Artizà, a Capmany, també a l'Alt Empordà.

Mentre el magisteri públic malda per la seva dignificació i professionalització, durant aquest primer terç de segle XX l'oferta escolar es va am-

Antoni Balmanya, en un quadre de l'ajuntament d'Espolla.

pliant amb l'arribada de noves escoles congregacionistes: els germans de la Salle, les germanes carmelites, les escolàpies, les beates, les monges franceses, etc. (els escolapis i els maristes ja hi són des d'abans de començar el segle). La pluralitat escolar no radica només en la presència de l'escola pública estatal i la religiosa masculina i femenina, sinó que a més hi ha escoles laiques i racionalistes a diferents poblacions (Lloret de Mar, Sant Feliu de Guíxols...), que fan un ensenyament diferent i coherent amb la ideologia dels seus creadors. L'any 1915 a la província hi ha un total de 657 escoles (467 de públiques i 190 de privades).

A part d'aquest ensenyament que s'adreça a la infància i la joventut, en algunes poblacions es fa classe, els vespres i nits, per a les persones adultes treballadores; un ensenyament que, a banda d'algunes escoles, s'imparteix també als ateneus amb un referent ideològic diferent, siguin centres de la classe treballadora o dirigits per patronats catòlics i confessionals.

L'any 1916 s'organitza la primera colònia escolar a la ciutat de Girona. Després la pràctica s'estén a altres poblacions (Figueres, Olot...), amb una

doble finalitat higiènica i educativa. Es vol que els infants de les escoles públiques i privades que més ho necessiten des del punt de vista sanitari puguin gaudir durant unes setmanes del contacte directe del sol i de l'aigua. L'Escola, Palamós, Sant Antoni de Calonge, Roses, Sant Feliu de Guíxols, Cadaqués, etc. són les poblacions que acullen els nens i les nenes de les escoles, els quals, dirigits per mestres renovadors, passen una temporada fora del marc escolar fent activitats educatives i enfortint el seu cos.

En el camp del magisteri no hem d'oblidar la important aportació pedagògica del mestre Josep Dalmau Carles, creador de l'editorial Dalmau Carles, on treballa ell mateix amb altres col·legues i que forneix de llibres i de material didàctic a escoles públiques i privades de tot l'Estat espanyol i d'Amèrica. Aquesta editorial és, durant molts anys, una de les més importants de tot el sector.

L'Escola Normal: un paper actiu en la renovació educativa

A partir de la creació de l'Escola Normal Femenina i de la reobertura de la masculina, l'any 1914, la seva acció positiva en la formació del magisteri es deixa sentir ràpidament. La influència de Cassià Costal, professor de pedagogia des del 1914 fins al 1931 —en què marxa a Barcelona, nomenat director de l'Escola Normal de la Generalitat, acabada de crear—, és notable en l'alumnat tant des del punt de vista professional com de l'humà. Les seves idees pedagògiques i el seu pensament social i cívic —és membre de la Unió Socialista de Catalunya— marquen força generacions de futurs mestres, que procuren seguir la seva petja en els pobles on treballen. Tal com explica Joan Puigbert, les idees predominants a les normals gironines són les de la Institución Libre de Enseñanza,

L'escola de S'Agaró, l'any 1935.

les del moviment de renovació promogut pel catalanisme i les de l'Institut J.J.Rousseau de Ginebra (Claparède, Piaget...).

Estem parlant d'un professorat pedagògicament actiu que, a més, publica llibres, organitza cursos de formació permanent, participa en activitats culturals i esportives ciutadanes, etc.; un professorat, per altra banda, amb desacords i diferències ideològiques. Joaquim Font i Fargas, Joan Gomis i Miquel Santaló en són els exponents més clars. El primer procedeix del tradicionalisme i està afiliat a Unió Patriòtica. Gomis és més proper a la Lliga, i durant la dictadura de Primo de Rivera forma part del consistori gironí. Santaló és el primer alcalde republicà, i deté diferents càrrecs polítics tant al govern de Madrid com a la Generalitat republicana.

Altres noms que configuren aquest elenc de prestigi del professorat de les normals de l'època són els de Pepita Uriz, Mn. Ignasi-Enric Jordà, Anna Canalies, Mercè Clutató, Manuel Xiberta, Adelina Cortina, etc.

Durant la segona i tercera dècada del segle XX l'alumnat masculí i femení de les Escoles Normals experimenta un notable augment: de 104 nois i 112 noies el curs 1914-15, a 290 nois i 213 noies el curs 1929-30.

Pel que fa als estudis secundaris, a la província de Girona hi ha dos instituts, l'un a Girona i l'altre a Figueres, que preparen l'alumnat per ingressar a la universitat. El curs 1927-28 a Figueres hi ha 211 alumnes matriculats —entre oficials, no oficials, col·legiats i lliures—, i a Girona, 385 en total. La majoria són homes: només hi ha 39

dones a la capital de l'Alt Empordà, i 47 a la del Gironès. Aquestes dades reflecteixen la marginació de la dona fora dels estudis obligatoris.

Els canvis republicans

Els nous governants republicans de Catalunya —i també els del Govern central— creuen en l'escola com a eina de transformació cultural. Des del Govern de la República i des de la Generalitat —que té molt poques competències en l'àmbit de l'ensenyament— es promou una política general de millores de l'ensenyament públic, condicionada però pels canvis polítics que es produeixen durant aquests anys, i que comporta, a l'hora de la veritat, un avenç irregular. Només cal pensar en la política escolar dels primers anys republicans, en la del Bienni Negre o en la del Front Popular per veure les diferències experimentades al llarg d'aquest període.

El primer govern republicà procurarà donar resposta a alguns dels temes que té plantejats l'escola a Catalunya. El mateix mes d'abril del 1931 es promulga el Decret sobre la Llengua, que permet l'ensenyament en català. No oblidem que a l'escola pública el castellà és el majoritari, encara que els mestres més preocupats pedagògicament demanin l'ensenyament en la llengua materna. Per altra banda es promou una política de creació de nous centres, que es du a terme només parcialment. A la província hi ha 521 escoles, i es planifica la creació de 306 més. La política d'ampliació de la plantilla fa que es passi de 586 mestres el 1931 a 766 el 1935.

Durant els anys republicans es realitza a Barcelona l'Escola d'Estiu, seguint l'experiència iniciada en temps de la Mancomunitat, concebuda com un eficaç instrument per a la formació permanent del magisteri de Catalunya. Mestres públics i pri-

vats de les comarques gironines hi participen com a professors o com a alumnes, i en alguns casos hi expliquen les seves experiències renovadores, com la «Llició de pàrvuls» exposada per la mestra bisbalenca Adela Trayter el 1931, després de traslladar-se a Barcelona.

Per altra part, cal destacar l'aportació que el magisteri gironí fa a l'obra del Patronat Escolar de Barcelona: 54 mestres que exerceixen en poblacions de la demarcació de Girona marxen a treballar, entre els anys 1931 i 1934, a les escoles de Barcelona ciutat. Si a aquesta xifra hi afegim els 31 mestres gironins que exerceixen fora de la província i que també passen al Patronat podem afirmar que l'aportació del magisteri gironí a la millora de l'escola barcelonina és molt important, no només per la quantitat sinó també per la qualitat dels seus membres.

El 1931 Dalmau Carles tradueix al català una de les seves obres més conegudes, l'*Enciclopèdia cíclico-pedagògica*, i publica, també en català, diferents volums temàtics sobre geografia, aritmètica, educació social, agricultura, indústria... També edita llibres de lectura, com per exemple *Vides modèliques* i *Vides heroïques*, de Carles Rahola. Així, aquesta prestigiosa editorial pedagògica continua fornint de llibres i material pedagògic (mapes, cartipassos, material de laboratori, etc.) moltes escoles públiques i privades de l'Estat espanyol i també d'Amèrica.

Pel que fa a l'ensenyament privat religiós, durant els anys republicans les escoles congregacionistes es transformen en mútues escolars, per tal d'afrontar les noves lleis escolars del Govern republicà. A final del 1932 hi ha al bisbat de Girona 109 col·legis religiosos (26 de nois i 83 de noies), amb un total d'11.607 nens i nenes matriculats. Estimulats pel bisbe i per la Federació Catalana de l'Ensenyament Lliure, aquests centres s'agru-

Miquel Santaló i Parvorell.

pen en mútues escolars, normalment per congregacions religioses: per exemple, la Mútua Baldiri Reixac agrupa les religioses dominiques; la Mútua Balmes, les carmelites de la Caritat; la Mútua Escolar Gerunden-se, els germans maristes; la Mútua Escolar Masmitjà, les religioses de l'Immaculat Cor de Maria; la Mútua Galiana, les escolàpies, etc. A la ciutat de Girona se'n constitueixen set, i set més a la resta del bisbat (l'Escala, Tossa de Mar, Anglès-Amer, Banyoles, Olot, Blanes i la Bisbal).

De totes maneres, la creació d'aquestes mútues no és fàcil, ja que hi ha recels i malfiances per part d'algunes congregacions a l'hora d'adaptar-se a la nova situació política. El sentiment individualista detectat en la direcció d'alguns centres i la manca de visió general que molts religiosos tenen de la nova situació plantejada no afavoreix l'assumpció d'aquesta nova figura legal que permet el funcionament dels col·legis religiosos.

En el camp de l'ensenyament privat no congregacionista cal destacar la creació per part de Narcís

Masó, amic de Piaget, d'una escola que segueix fidelment els postulats del moviment de l'Escola Nova. La llarga experiència de Masó en el camp de la renovació pedagògica a Terrassa i Barcelona al costat d'Alexandre Galí el porta, finalment, a crear durant el curs 1935-36 l'Escola de S'Agaró, experiència que malauradament queda estroncada per la Guerra Civil.

Durant aquests anys republicans la Llar Infantil de Girona, que acollia nens i nenes de totes les comarques gironines, es caracteritza pel seu interès renovador. Adopta el mètode Montessori i organitza colònies escolars per als seus interns a Can Pla de Solius. Igual que en altres indrets de Catalunya, les institucions públiques s'esforcen per introduir les millors aportacions pedagògiques en els centres que dirigeixen.

Pel que fa a l'ensenyament secundari, cal destacar l'augment de les matrícules entre les noies, en uns estudis altament masculinitzats. El curs 1932-33, a l'Institut de Girona arriben a 220, i al de Figueres, a 101.

Esclatada la revolució a Catalunya com a conseqüència de l'aixecament facciós, la Generalitat promulga noves lleis educatives. El Consell de l'Escola Nova Unificada (CENU) és la proposta més remarcable. Recuperant sovint els col·legis abandonats per les congregacions religioses, es proposa un nou pla educatiu amb la intenció de crear una «Escola Nova en la qual el foc de la llibertat i el progrés no s'apagui mai; un ensenyament que sàpiga ofegar en l'ànima de l'infant els instints atàvics d'odi i de lluita i que encerti a despertar aquelles inclinacions que pre-disposen a la fraternitat i a l'amor entre els homes». Mestres gironins com Gaietà Delhom formen part d'aquest Consell, que fa la seva tasca en una situació d'anormalitat a causa d'una guerra que cada vegada es deixa sentir més a prop.

CRONOLOGIA

Primer terç de segle

- 1903 Inici de les Converses Pedagògiques. A Cassà de la Selva es fa la Primera Escola d'Estiu de Catalunya. El ponent és el mestre Esteve Carles i el tema, els treballs manuals.
- 1905 Els germans de les Escoles cristianes de la Salle s'estableixen a Girona.
- 1908 Benedicció del col·legi de les germanes carmelites a Girona.
- 1913 Presència d'un batalló infantil de scouts catòlics a Banyoles.
- 1914 Reial Decret que crea les escoles normals superiors de mestres i mestresses de Girona.
- 1915 Es comencen a realitzar les conferències pedagògiques a l'Escola Normal de Girona, organitzades per l'Associació Provincial de Mestres Nacionals.
- 1916 L'Ajuntament de Girona organitza les primeres colònies escolars municipals.
- 1917 Naixement al bisbat de Girona dels casals d'estiu.
- 1917-18 Primeres càtedres de català a les normals masculina i femenina, promogudes per l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana.
- 1921 Els Pomells de Joventut s'estableixen a Girona.
- 1924 Exploradores de España a Olot.
- 1925 Naixement dels Exploradores de España a Girona ciutat.
- 1928 i 1929 Colònies escolars patrocinades pel diari *L'Autonomista*.

Època republicana

- 1931 Inici de les colònies de la Llar Infantil. Implantació de la Federació de Joves Cristians de Catalunya.
- 1934 Presència i expansió dels Minyons de Muntanya, l'escoltisme català.
- 1935 Obertura de l'Escola de S'Agaró per fer realitat els postulats del moviment de l'Escola Nova.

Època franquista

- 1939 Comencen els campaments organitzats per les Organitzacions Juvenils.
- 1940 Intent de represa dels casals d'estiu amb el nom d'Hogar de Verano.
- 1941 Inici dels campaments organitzats per la Delegació Provincial del Frente de Juventudes. La Sección Femenina organitza les seves activitats en règim d'albergs. Inici de les colònies de la Delegación Provincial de Enseñanza Primaria.
- 1948 Colònies a Monells per als infants de la Llar Infantil de la Diputació gironina. També colònies promogudes per Auxilio Social.

- 1949 D'acord amb la nova normativa, l'Escola Normal masculina passa a anomenar-se Jaume Balmes, i la femenina Ramon Ruiz Amado.
- 1951 Represa de l'escoltisme a Girona.
- 1959 Constitució de la Federació Diocesana de Casals d'Estiu.
- 1963 Reunificació de les dues escoles de magisteri, que el 1968 passa a anomenar-se Escola Normal Joaquim Ruyra. Primera colònia de vacances del bisbat després de la Guerra Civil, als Hostalets de Bas.
- 1965 Creació del Servei de Casals d'Estiu.
- 1966 Creació del Servei de Colònies de Vacances.
- 1968 Creació del Col·legi Universitari de Girona, dependent de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB).
- 1969 Creació de la Coordinadora Catalana de Casals. Naixement del MIJAC (Moviment Infantil i Juvenil d'Acció Catòlica).
- 1971 Té lloc a Girona la primera Escola d'Estiu organitzada fora de Barcelona. L'Escola Normal s'integra a la UAB i passa a ser Escola Universitària de Formació del Professorat d'EGB.
- 1974 Inauguració de l'Escola Universitària Politècnica. Creació de l'Escola de l'Esplai del bisbat de Girona per a la formació de caps i monitors. Creació de la delegació a Girona de l'Institut de Ciències de l'Educació (ICE), dirigit per Josep Pallach.
- 1977 Primera Escola Olotina d'Ensenyants.

Època democràtica

- 1979 Creació del Moviment de Mestres per una Escola de Catalunya a les comarques gironines. Primera Escola d'Estiu de l'Alt Empordà.
- 1980 Inici de les colònies i casals d'estiu de l'Ajuntament democràtic de Girona. I Jornades Pedagògiques del Ripollès.
- 1982 Naixement de l'Associació per a l'Ensenyament i la Cultura (ASPEC).
- 1983 Realització a Roses de les Jornades de Moviments de Renovació Pedagògica de Catalunya. Naixement del Moviment de Mestres per a una Escola de Catalunya de l'Alt Empordà.
- 1984 Jornades Pedagògiques a la comarca de la Selva.
- 1985 Creació de l'Estudi General de Girona, constituït per les seccions de Ciències i Lletres del Col·legi Universitari de Girona, l'Escola Universitària de Mestres i l'Escola Universitària d'Estudis Empresarials. Realització de la I Setmana Pedagògica de la Cerdanya.
- 1990 Autodissolució del Moviment de Mestres de Girona.
- 1991 Creació de la Universitat de Girona, que agrupa l'Estudi General de Girona i l'Escola Politècnica Superior. A la nova Facultat de Ciències de l'Educació s'integren els diferents estudis de magisteri, juntament amb els de pedagogia, psicologia i educació social.

Malgrat la voluntat de les autoritats republicanes, els anys de Guerra Civil són anys d'anormalitat escolar. Hi ha mestres que marxen al front voluntàriament —alguns com a milicians de la cultura—, d'altres són cridats a files amb el pas del temps, alguns s'escapen per ajuntar-se als sublevats, etc. Pel que fa a la presència escolar en poblacions importants, a més de les escoles de l'Estat hi ha les del CENU, dependents del Govern català. Desaparegudes per força les escoles de les congregacions religioses, els seus edificis continuen essent utilitzats per una altra direcció i amb altres noms. A Girona, per exemple, l'escola del convent de l'Ave Maria s'anomena Bakunin; la dels maristes del carrer Claveria, Giner de los Ríos, i la del carrer de la Mercè, Durruti; el col·legi de la Salle, Carles Marx, i el de les dominiques del carrer del Nord, Joaquín Maurín.

Quant a l'alumnat, es fa un esforç perquè l'ensenyament arribi a tothom, i força municipis proclamen bans on es notifica l'obligatorietat d'anar a escola i la penalització dels infants que corrin pels carrers. Les dades oficials de la ciutat de Girona parlen d'una escolarització de 3.590 infants, d'un cens escolar de 4.077. L'alumnat es veu incrementat amb la presència de nens i nenes refugiats, procedents d'altres zones d'Espanya on el front de guerra és actiu. En alguns casos aquestes colònies, amb els professors que els acompanyen, s'estableixen de manera fixa en alguna població durant tot el temps de guerra. A Arbúcies, per exemple, s'instal·len al Roquer 35 nens i nenes procedents de Madrid, fins que el 22 de febrer de 1939 passen cap a França. A les comarques gironines s'estableixen força colònies infantils a càrrec de partits polítics i sindicats i també de l'ajuda internacional, tant per la zona de la frontera de Puigcerdà com per la de la Jonquera i Portbou.

Colònia municipal de Figueres "Pelai Saguer" a Colera, l'any 1932.

L'escola franquista: un canvi radical enrere

Amb la implantació del nou règim franquista l'escola canvia radicalment. Es vol un nou mestre per a una nova escola, en una societat fonamentada en els principis del Movimiento Nacional i en la doctrina de l'Església catòlica. La depuració del magisteri (de les persones i dels continguts) amb caràcter punitiu i preventiu és el primer pas de les noves autoritats. Simultàniament s'organitza a la capital de la província un curs d'orientació amb la finalitat d'inculcar la doctrina nacionalcatòlica: durant quinze dies el magisteri és al·lisonat amb les consignes i els continguts necessaris per poder treballar a l'escola.

A les comarques gironines, igual que a la resta del país, alguns mestres s'han d'exiliar, i d'altres són expulsats del magisteri. N'hi ha que són sancionats amb el trasllat forçós fora de Catalunya —en alguns casos, fora de la província; en altres, fora de la població on exerceixen per anar a una de més petita— per un període de temps que oscil·la entre un i cinc anys. Aquestes sancions van acompanyades

d'una d'econòmica i, sovint, d'una altra d'administrativa, que els impedeix ocupar càrrecs directius. El magisteri gironí queda decapitat dels seus líders. La Comissió Depuradora actua a partir de les denúncies que se li presenten i que no cal demostrar, partint de la base del principi de culpabilitat i no pas de la presumpció d'innocència. Hi ha mestres gironins que denuncien els seus companys, alguns per convenciment i d'altres per por.

Durant el primer franquisme hem de parlar d'una voluntat manifesta i conscient de castigar el magisteri per tal que no es torni a difondre el model republicà d'ensenyament: laic, coeducatiu, tolerant, renovador, actiu, experimental... al qual els vencedors atribueixen injustificadament els mals soferts durant els anys republicans. L'acció punitiva de les autoritats franquistes vol crear una nova memòria col·lectiva, esborrant el passat més recent.

La nova escola franquista és l'escola del «no»: no a la coeducació, no a la llengua catalana, no a les propostes de renovació activa procedents de l'estranger, no a l'escola laica, no... Es vol fer una escola en la qual es prioritza

Alumnes de l'escola de les Carmelites de Girona, els anys 20.

un mestre que sigui més sant que no pas savi, en paraules de l'inspector en cap de Girona. S'inculquen i es practiquen l'obediència, la submissió, el sacrifici, per poder bastir una escola que des dels punt de vista material, metodològic i pedagògic fa un salt enrere notable. Es torna al model clàssic i tradicional d'ensenyament del segle XIX. Es torna a una escola amb una forta càrrega de celebracions religioses i patriòtiques espanyoles.

Les escoles congregacionistes que el 1936 han hagut de marxar tornen a obrir ben aviat els seus centres, els quals s'omplen gràcies al nou clima de nacionalcatolicisme imperant, en un Estat que considera l'ensenyament públic subsidiari del privat. L'any 1940 a la província hi ha 19 institucions religioses amb un total de 73 centres (4 de masculines amb 13 col·legis, i 15 de femenines amb 60), i posteriorment altres congregacions religioses n'obren de nous. La seva presència s'estén a totes les capitals comarcals, i també a les poblacions més importants de la zona costanera de la Selva i del Baix Empordà.

La crisi provocada pel Concili Va-

ticà II, la manca de vocacions i l'adequació d'aquests col·legis a la Llei General d'Educació del 1970 força una reorganització a fons en la dècada dels setanta, que comporta la reagrupació i el tancament d'alguns col·legis. L'any 1975 al bisbat gironí ha ha 6 congregacions masculines i 15 de femenines dedicades a l'ensenyament, amb 12 i 40 centres respectivament. A més, el mateix bisbat manté obert l'internat del Collell, i crea durant aquest període altres centres, com per exemple el col·legi de Sant Josep a Sant Feliu de Guíxols i el Prats de la Carrera a Palafrugell.

Davant la dimissió de l'Estat pel que fa a l'ensenyament obligatori, proliferen diferents tipus d'ensenyament. A banda de les escoles estatals i de les congregacionistes que acabem d'esmentar, en poblacions una mica grans també hi ha escoles privades no religioses, i en zones rurals allunyades és coneguda l'existència d'alguns «mestres de sequer», és a dir, homes que sense ser mestres titulats apleguen els infants en alguna casa de pagès i els ensenyen de llegir i escriure i poca cosa més.

Aquests centres privats no religiosos tenen una història desigual. En alguns s'imparteix ensenyament elemental i, a més, es prepara per al comerç i el batxillerat. Amb el pas dels anys i a mesura que la normativa escolar es va concretant, n'hi ha que es veuen forçats a fusionar-se; d'altres desapareixen. L'aplicació de la Llei General d'Educació del 1970 obliga certs establiments educatius privats a plantejar-se el seu futur i a tancar o reagrupar-se. Alguns d'aquests centres privats tenen una vida acadèmica dilatada i prestigiosa, com l'Acadèmia Coquard a Girona, l'Acadèmia Abad Bonito a Banyoles o l'Acadèmia de Comerç a la Bisbal.

L'escola obligatòria va evolucionant al llarg de la dictadura. Essencialment autoritària i espanyolista quant a continguts i llengua, millora amb el pas dels anys gràcies a la tenacitat d'alguns mestres, homes i dones, que lentament perden la por i procuren recuperar, malgrat la pressió i el control de les autoritats escolars, la catalanitat i la renovació.

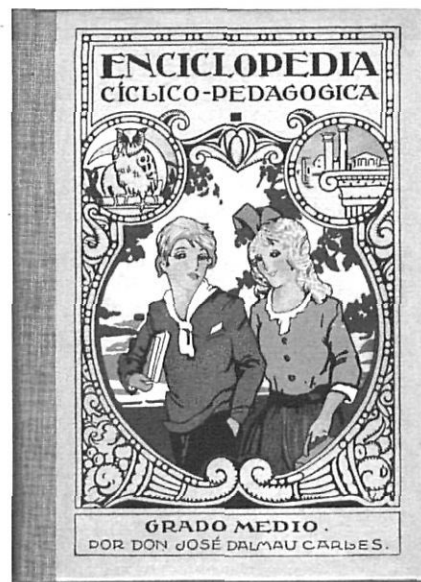
A Girona té lloc, l'any 1971, la primera Escola d'Estiu que es fa al Principat fora de Barcelona. L'any 1965 la institució Rosa Sensat ha tornat a reprendre aquesta pràctica de formació permanent del magisteri que tant d'èxit havia assolit en temps de la Mancomunitat i de la Generalitat republicana. Quatre noies mestres proposen organitzar a Girona aquesta experiència, que acaba amb un notable èxit, amb més de cent participants. Aquesta primera experiència descentralitzadora es repeteix en altres comarques de la demarcació: el 1977 es realitza la primera Escola Olotina d'Ensenyants; el 1979, a Figueres, la I Escola d'Estiu de l'Alt Empordà; el 1980, les I Jornades Pedagògiques del Ripollès; el 1984, l'Escola d'Estiu de la Selva, etc. Arriba un moment que gairebé totes les comarques gironines tenen, sota diferents noms, la seva pròpia escola de formació.

Els promotors d'aquestes iniciatives són majoritàriament mestres públics joves que malden per una nova educació i que es constitueixen en Moviment de Renovació Pedagògica. El 1979 celebren l'assemblea constitutiva del Moviment de Mestres. Igual que els seus col·legues de començament de segle, reivindiquen una millor formació inicial i permanent, i volen una escola pública de qualitat i arrelada al medi. Per això el tema central d'aquestes escoles d'estiu gira al voltant de dos eixos: Catalunya i democràcia. «Catalunya a l'escola» o «Per una nova escola catalana» són alguns dels lemes centrals d'aquests anys. La delegació a Girona de l'Institut de Ciències de l'Educació, de la mà del seu director, Josep Pallach, anima i dona suport econòmic i material a aquestes iniciatives fetes durant les vacances d'estiu i als posteriors cursos d'hivern. El 1983 té lloc a Roses (Alt Empordà) la I Jornada de Moviments de Renovació Pedagògica de Catalunya, que representa una injecció de moral per als diferents grups gironins.

Destaquem altres experiències renovadores, com la creació de l'escola Petit Plançó a Olot, gràcies a la iniciativa d'una colla de pares —molts procedents de l'escoltisme— preocupats per l'educació dels seus fills que engeguen una experiència privada renovadora, seguint el model força estès a Barcelona i altres indrets a Catalunya. A Girona també s'intenta una experiència semblant però finalment no qualla, ja que davant el dilema de portar els fills a l'escola pública i transformar-la des de dins o solucionar el problema de l'educació creant una escola privada, els gironins opten per la primera solució. El que sí que reix és la nova orientació que es dona a l'escola pública de Celrà de la mà del mestre Antoni Domènech i d'altres companys, que demostra com l'escola pública, tan criticada i bandejada en alguns sectors, també pot ser un focus de renovació quan hi ha el convenciment i la voluntat de fer-ho.

Quant a les colònies escolars, durant el franquisme ja no són els ajuntaments els qui les organitzen, sinó que ara són responsabilitat de la De-

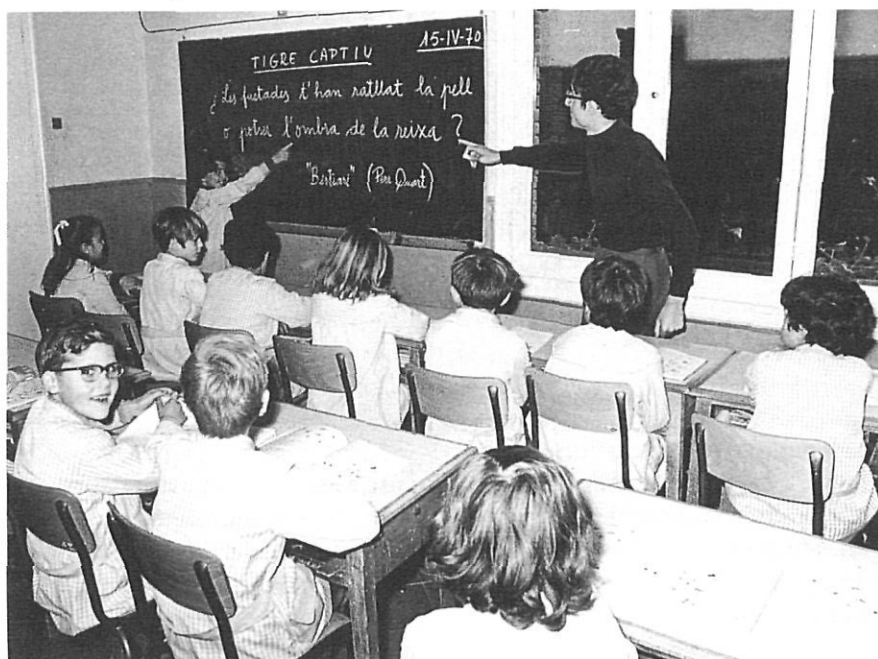
L'enciclopèdia de Josep Dalmau Carles, de 1936.

legación Provincial del Ministerio de Educación. Sobretot els primers anys, en plena autarquia, tenen un to més assistencial que no pas educatiu. Per a molts infants, fills de famílies econòmicament necessitades, són una bona oportunitat de passar uns dies vora la mar i enfortir-se físicament.

Després de la Guerra Civil i en el marc de la nova organització política, la Diputació Provincial organitza del 1948 al 1968 colònies per als infants de la Llar a la finca de Monells. Aquestes colònies estan organitzades al voltant de tres eixos: l'esbarjo, els jocs i el temps lliure per una banda; els deures escolars per una altra, i les excursions en tercer lloc. De la formació de les nenes i dels infants petits en tenen cura les monges; quant als nois, solen estar en mans de seminaristes.

Pel que fa a estudis superiors a l'època franquista, durant força anys només hi ha el Seminari Conciliar, que imparteix els ensenyaments de teologia. Aquesta institució, malgrat el maridatge oficial de l'Església amb el Govern, inculca a molts dels seus estudiants l'amor al país a través del testimoni del seu rector, el doctor Damià Estela, i d'alguns dels seus

Alumnes d'EGB, l'any 1970.

TEXTOS

La dimensió social del magisteri

Per la seva mateixa professió, el mestre, com el metge, està en contacte permanent amb totes les xacres socials, visibles a través dels nens que van a l'escola; veu de prop el panorama de la misèria humana, i té la missió de contribuir, en la mesura de les seves forces, a treballar per la seva desaparició. Per tot això no pot quedar-se indiferent ni romandre al marge dels moviments socials de renovació i de progrés, sinó que ha d'ajudar a remoure les inquietuds de les grans masses de la població treballadora, creadora de la riquesa social, i treballar en pro del seu millorament en la societat. Si no ho fa d'aquesta manera, si se separa del poble o s'inhibeix de les seves lluites, vulgues no vulgues es converteix en còmplice dels seus opressors i ajuda indirectament –molts mestres ho fan directament– al triomf dels enemics de la població treballadora. El mestre que ha sortit del poble s'hi ha de confondre, no l'ha d'abandonar ni ha de renegar dels seus orígens.

Josep Donjó Callol. Escrit des de l'exili de Marsella.

Presa de posició de Minyons Escoltes el 1968

Conscients del context on es desenrotlla la nostra acció educativa, treballem perquè el nostre país es pugui constituir amb estructures econòmiques justes que permetin una real igualtat de possibilitats per al desenvolupament integral de tots els homes, perquè es reconeguin les llibertats polítiques bàsiques que exigeix la dignitat de l'home (llibertat d'associació, llibertat d'expressió, llibertat d'intervenció en la vida pública) i perquè es faciliti la capacitat de creació cultural i de tot tipus que actualment té soterrada la nostra comunitat.

Treballem, també, perquè l'Església purifiqui la seva presència com a signe de Jesucrist en el món, perquè sigui més fidel al missatge de Jesucrist i, per tant, es deslliuri del desig de poders temporals i de totes les amalgames actuals que entrebanquen la seva missió.

Educant els nois amb fidelitat al mètode escolta estem fent un servei al país. El millorament dels nois, el desvetllament del seu sentit de responsabilitat, la formació d'una joventut austera i útil i amb esperit de servei, és una contribució ben positiva a la vida social.

La nova escola franquista

Bajo la guía de nuestro invicto Caudillo Franco, atentos a las órdenes de nuestras Autoridades Superiores, poco a poco, se irá normalizando la labor escolar de la provincia, si los Maestros ponemos toda nuestra voluntad, recordando que mayores sacrificios que los pasados ya no tendremos que hacerlos.

Faltan muchas cosas, pero hay esperanza, tranquilidad, seguridad de que nuestros actuales sacrificios van dirigidos al engrandecimiento de la Patria, que ha pasado por momentos difíciles, que no tenemos derecho a exigirle nada aún, puesto que nos ha salvado la vida y dado la libertad, que es lo que más vale.

No es tiempo aún de impacencias, sino de sacrificio hasta conseguir llegar a la verdadera normalidad.

Los maestros deben ser los primeros en el ejemplo, para que en ellos aprendan las nuevas generaciones, que son los que tienen que devolver a España su antiguo esplendor y su rango de gran potencia.

Por Dios y por España un poco más de sacrificio. ¡Arriba los corazones!

Circular de l'inspector en cap de Primer Ensenyament de Girona, setembre-octubre de 1939.

Declaració del Moviment de Mestres gironí

[...] Els membres del Moviment compartim la idea que els mestres no hem de ser funcionaris, de l'Estat abans i de la Generalitat ara, sinó uns professionals de l'ensenyament. Així mateix pensem que la realitat comarcal del nostre país demana un tractament diferent dels problemes de l'ensenyament.

És per això que defensem un moviment autònom per comarques [...] tot i que no ens tanquem, ans al contrari, ens obrim a la possibilitat d'una federació amb la resta de col·lectius de mestres de Catalunya i, per què no, de la resta de l'Estat sempre en el camí d'avançar en la renovació pedagògica i en la qualitat de l'ensenyament.

Diari de l'Escola d'Estiu, estiu 1982.

professors. A part dels estudis propis, en aquest centre es conrea una cultura general de nivell elevat, mitjançant sessions de cinema fòrum, teatre, concerts, debats científics, etc. Algunes de les activitats que s'hi fan són

actes de resistència cultural enfront de l'espanyolització promulgada pel règim. Un exemple és la publicació en edició ciclostilada de la *Pell de brau* de Salvador Espriu, el 1965. Antics seminaristes esdevenen activistes a favor

de la llengua i la cultura catalanes en moltes poblacions, i alguns, més tard, militen de manera activa en partits democràtics i catalans.

Finalment cal destacar, ja en el franquisme tardà, la implantació dels

estudis universitaris, l'octubre del 1969, amb la inauguració de la Secció Delegada de la Facultat de Lletres de la Universitat Autònoma de Barcelona, que el curs següent s'amplia amb els estudis de ciències i l'any següent amb els de ciències econòmiques, que no sobreviuen. La transformació de les escoles normals de magisteri en escoles universitàries de formació de professorat d'EGB, l'any 1971; la consolidació de l'Escola Universitària d'Enginyeria Tècnica, el 1974, així com la instauració del Centre Associat de la UNED —en una maniobra que alguns interpreten com a producte de la voluntat d'algunes autoritats polítiques per ensorrar els ensenyaments universitaris presencials, considerats un focus d'antifranquisme—, van ampliant l'oferta universitària a les comarques gironines i permeten, d'entrada, l'obtenció de títols universitaris a persones com mestres, capellans, religioses, funcionaris... que d'altra manera no haurien pogut llicenciar-se. Les comarques gironines tornen a tenir ensenyaments superiors després de força anys d'haver estat clausurada la Universitat de Girona.

L'etapa democràtica

Amb l'arribada de la democràcia —les primeres eleccions democràtiques són el 15 de juny de 1977— i la instauració de l'anomenat «Estat de les autonomies» amb la Constitució (1978) i l'Estatut d'Autonomia (1979), pactats i votats democràticament, el fet més important pel que fa a l'ensenyament és el traspàs de poders de l'Estat central al Govern català. Ara és la Generalitat de Catalunya, restablerta la tardor del 1977 durant l'etapa de la transició, la que té gairebé totes les competències en l'ensenyament, per bé que no exclusives —com es demana des de Catalunya—, sinó només plenes —d'acord amb el que es vota a Madrid.

En un primer moment (1980) els traspàsos corresponen als nivells pri-

mari i secundari, i posteriorment s'amplien a l'universitari. La conselleria d'Ensenyament és la responsable directa de gestionar i proposar tot el que fa referència als mestres i a l'escola dins el marc de les grans lleis educatives que, amb no poques tensions, aprova el Parlament espanyol: la Llei Orgànica del Dret a l'Educació (LODE, 1985) i la Llei Orgànica General del Sistema Educatiu (LOGSE, 1990), que tenen per finalitat ordenar el sistema educatiu de tot l'Estat.

Durant aquests primers anys democràtics s'aconsegueix la quasi total escolarització en l'ensenyament obligatori, així com, més lentament, la catalanització. L'any 1975 es promulga la llei que regula la incorporació de les llengües «natives» a preescolar i EGB. L'any següent, des de l'Institut de Ciències de l'Educació, s'inicien els cursos voluntaris destinats al reciclatge del magisteri pel que fa a la llengua i la cultura catalanes. El 23 de juny de 1978, durant el Govern de la UCD, s'aprova el decret d'incorporació de la llengua catalana al sistema d'ensenyament. Més tard, altres lleis permeten consolidar a Catalunya l'escola catalana i en català. Si això s'aconsegueix no és només gràcies a les decisions polítiques, sinó també a les pressions del mateix magisteri, que a les comarques gironines té el seu exponent més clar en els grups de renovació pedagògica.

També es produeix l'ampliació per baix i per dalt del ventall d'edat de l'ensenyament. Encara que, de fet, l'ensenyament obligatori comença als 6 anys, a l'hora de la veritat l'escolarització és gairebé general a partir dels 4-5 anys, i més tard des dels 3. I això tenint en compte que durant aquests primers anys un bon nombre de famílies s'ho han de pagar, ja que l'oferta pública és molt minsa. Per dalt s'arriba fins als 16.

Cal destacar, també, l'enorme esforç que es fa en molts municipis per dotar de terrenys noves escoles i dig-

nificar els edificis escolars existents. En aquest sentit hem de destacar la notable tasca realitzada —en general— pels ajuntaments democràtics, molt sensibilitzats per totes les qüestions relatives a l'educació i l'escola.

Un dels temes que durant els anys de la transició i els primers de la democràcia mobilitzen els elements més actius del magisteri és el debat al voltant de l'escola pública i el seu paper en la societat democràtica. L'any 1975, al manifest de l'Escola d'Estiu de Barcelona, ja es dibuixa clarament el model d'escola que es vol per a Catalunya: gratuïta, catalana de llengua i continguts, única, participativa, arrelada al medi, etc. L'episcopat català, per la seva banda, crea el 1976 el Consell d'Escoles Cristianes de Catalunya i elabora el document programàtic «L'escola cristiana de Catalunya».

Els ensenyaments secundaris experimenten un creixement molt fort durant el darrer quart de segle. A les

PERSONATGES

Gregori Artizà i Lapedra (1839-1921). Mestre a Vic (Osona) i a Capmany (Alt Empordà). És un exemple clar de professional renovador i polifacètic. Autor de nombrosos articles i llibres sobre pedagogia, participà en el Primer Congrés de la Llengua Catalana, el 1906, defensant la ponència

«Importància dels estudis gramaticals per a tota la literatura i especialment per a la nostra». Fou un lluitador a favor dels drets dels mestres. També es dedicà a la viticultura.

Antoni Balmanya i Ros (1846-1915). Mestre d'Espolla (Alt Empordà) des del 1868 fins el 1908. Per la seva manera de fer escola i per la seva implicació en la vida del poble, fou el referent indiscutible de tots els mestres renovadors de començament de segle. La seva escola va ser declarada modèlica. Del seu treball destaquem el museu escolar que va anar fent al llarg dels seus anys de treball i el llibre *Primer llibre de lectura manuscrita*, publicat el 1881.

Cassià Costal i Marinel·lo (1876-1937). Professor de pedagogia a l'Escola Normal de Girona de 1914 a 1931 i director de l'Escola Normal de la Generalitat de Catalunya (1931-32). El seu mestratge pedagògic renovador i el seu testimoni social i cívic influïren en moltes generacions de futurs mestres gironins. Va escriure *Quelcom sobre el llenguatge i la intel·ligència del nen petit* i nombrosos articles a favor de la renovació pedagògica i del canvi social.

Josep Dalmau i Carles (1857-1928). Mestre, editor i autor de textos escolars. Els seus llibres i els que publicà l'editorial que va crear es difongueren arreu de l'Estat espanyol i en països d'Amèrica, i contribuïren de manera eficaç a la millora de l'ensenyament primari.

Mn. Evarist Feliu (1898-1968). Fundador dels casals d'estiu juntament amb Jaume Moret, l'any 1917, quan ambdós eren seminaristes. Consiliari, el 1931, del primer grup de la Federació de Joves Cristians de Catalunya a Girona. Consiliari de la Secció de Minyons de Muntanya Berenguer d'Entença, el 1935.

Joaquim Franch (1944-1987). Mestre i pedagog. Durant la dècada dels 60 treballà en la renovació pedagògica de l'escoltisme català i en la direcció del Servei de Colònies de Vacances i l'Escola d'Esplai a Barcelona. El 1981 fou cap d'Educació i Joventut de l'Ajuntament de Girona, on va reforçar i ampliar els àmbits educatius del nou consistori democràtic. Autor de nombroses publicacions, entre les quals destaquen *El lleure com a projecte* i *L'animació de grups d'esplai i vacances*, aquest últim amb Alfons Martinell. Esperonà el treball en defensa de la natura i dels espais naturals.

Mn. Ignasi-Enric Jordà i Cavallé (1886-1977). Professor de català a l'Escola Normal de Mestres des del 1917 fins al 1936. Gràcies a ell, i a la professora Anna Canalies per part de les mestresses, el magisteri gironí va ser capdavanter en l'ensenyament del català a les escoles.

Narcís Masó i Valentí (1890-1953). Dirigent dels Minyons de Muntanya i mestre, promogué a Girona l'escoltisme català abans i després de la Guerra Civil. Creà l'escola de S'Agaró (1935-36), l'intent més fidel de portar a terme els pressupòsits de l'Escola Activa a les comarques gironines.

Josep Pailach i Carolà (1920-1977). Polític i pedagog. Estudià la renovació pedagògica del magisteri gironí. Des de la seva càtedra universitària i des de l'Institut de Ciències de l'Educació a Girona contribuí a la formació i a la renovació del magisteri durant els últims anys del franquisme i els primers de la transició democràtica.

comarques gironines, de pocs centres públics (només dos instituts: el de Girona i el de Figueres) i privats concertats, es passa a final de segle a 86 centres, repartits de la manera següent: Alt Empordà, 12; Baix Empordà, 14; Cerdanya, 2; Garrotxa, 7; Selva, 19; Pla de l'Estany, 3; i Ripollès, 4.

En aquesta etapa democràtica hi ha altres fets nous i rellevants en el món escolar. Per una banda cal destacar la presència creixent d'infants d'altres països en les escoles, sobretot les públiques, deguda al fet migratori. Les dades del departament d'Ensenyament del curs 1997-98 són eloqüents. Posem l'exemple de l'Alt Empordà, la comarca amb el percentatge més alt de població immigrant escolaritzada (el 5,3%), que es distribueix d'aquesta manera: infantil, 4,9%; primària, 6,2%; secundària, 5,6%; BUP-COU, 2,3%; batxillerat, 1,4%; formació professional, 1,8%; PTT, 14,3%; escoles taller, 22,2%. La procedència d'aquests alumnes és la següent: Unió Europea, 29,3%; resta d'Europa, 6,1%; Magreb, 53,5%; resta d'Àfrica, 2,4%; Amèrica del Nord, 0,8%; Amèrica Central i del Sud, 7,7%; i Àsia i Oceania, 1,1%.

Aquesta presència d'infants d'origen immigrant es dona tant en poblacions grans —per exemple a Palafrugell, on arriben al 6% al col·legi Torres Jonama i al 15% al col·legi Barceló i Matas, o a Anglès, on representen el 13% a l'institut i al 10% a l'escola— com a les petites: a Vilamacolum, el curs 1996-97 hi havia un 50% d'alumnes d'origen magrebí.

Aquesta presència d'infants amb una variada gamma de cultures provoca que mestres renovadors i preocupats per l'educació busquin noves maneres d'ensenyar i exigeixin a l'Administració educativa el suport necessari per atendre els nouvinguts, que sovint es troben en una situació d'inferioritat a l'escola i a la societat.

Un altre fet important és la creixent sensibilització per part de sectors enca-

Estudiants de la Universitat de Girona, l'any 1995.

ra minoritaris del magisteri a favor de l'escola rural, que durant les darreres dècades ha anat tancant les portes de manera alarmant. Al començament dels 70 a la demarcació de Girona hi ha 313 escoles públiques, mentre que el 1998 n'hi ha només 203! El descens és especialment important durant els primers deu anys d'aplicació de la Llei General d'Educació del 1970, que utilitza amb desmesura la política de concentracions escolars sense tenir present que el tancament de l'escola sovint representa la mort del poble. Es tracta d'una reducció de més d'un 35% d'escoles, tal com ha estudiat el sociòleg i pedagog Jordi Feu. Possi-

blement és aquesta elevada regressió el que provoca en sectors sensibles un crit d'atenció per a la recuperació de la importància d'una escola, per petita que sigui, arrelada al medi; amb efectes molt positius si compta amb el suport de l'administració escolar i del municipi. La creació recent de les Zones Escoles Rurals (ZER) ha contribuït, per descomptat, a consolidar la feina en aquestes escoles.

Pel que fa a l'ensenyament obligatori, cal esmentar les millores materials generals que hi ha hagut en les dues últimes dècades, així com el suport tècnic i professional que s'ofereix a través dels centres de renovació pedagò-

gica, els programes d'educació compensatòria, els programes d'informàtica, els camps d'aprenentatge, la incorporació dels mitjans audiovisuals, el treball dels equips d'assessorament psicopedagògic, etc. Seria llarga, per altra banda, la llista d'escoles que aquests darrers anys han fet experiències interessants en diferents àmbits i que han desvetllat i estimulat l'alumnat mitjançant un ensenyament actiu i obert.

A final de l'any 1991, i en vigílies de les eleccions autonòmiques, el Parlament de Catalunya aprova –finalment– la creació de les universitats de Girona, Lleida i de Tarragona (anomenada Rovira i Virgili). D'aquesta manera es fa realitat una llarga reivindicació d'alguns gironins i gironines per aconseguir una universitat pròpia. La tenacitat de Josep M. Nadal i d'un nombrós grups de professors es veu a la fi recompensada. Nadal és el primer rector escollit democràticament. Aquest centre universitari deixa sentir la seva influència no només en el camp intel·lectual, sinó també en el del comerç, i proporciona una nova vida a la ciutat i a d'altres poblacions on s'estableixen extensions universitàries: Olot, Sant Feliu de Guíxols i Figueres.

L'educació en el lleure

Durant el segle XX neixen i es consoliden un conjunt d'iniciatives, moviments i experiències que es realitzen fora de l'escola (en alguns casos des de l'escola) i en l'espai del temps lliure dels infants i joves, amb una clara intencionalitat educativa. Les colònies escolars i l'escoltisme són les primeres experiències que es porten a terme a les comarques gironines; que ben aviat veuen aparèixer una proposta genuïna en els casals d'estiu.

Els casals d'estiu i les colònies

Creats el 1917 a Girona per iniciativa dels seminaristes Moret, Feliu i Serra, els casals d'estiu, el nom oficial dels quals era Obra dels Nens de Jesús i Fills de Maria Immaculada, ben aviat s'escampen per les parròquies del bisbat: Girona, Banyoles, Canet de Mar, Figueres, Peralada, Garriguella, Arenys de Mar, Santa Coloma de Farners, Sant Feliu de Guíxols, etc. La seva pretensió és de «fer bé als nens, ensenyant-los a ésser homes de

bé, útils a l'Església i a la Pàtria, a ells mateixos, a llurs famílies i a la societat en general» i s'adreça a nens de 6 a 14 anys. Encara que inicialment les seves activitats estan pensades pels mesos d'estiu, ben aviat s'amplien a les vacances de Nadal i als diumenges de l'hivern.

L'any 1933, al seminari de Girona s'apleguen diàriament uns 450 nens de famílies modestes per participar en les activitats del casal. L'aplec de casals que es celebra a Figueres l'any 1936, amb més de 1.500 infants, ens indica la seva àmplia difusió. Aquesta oferta educadora està pensada inicialment només per a nois, però a final de la dècada dels anys vint es crea l'obra del Vigiliari de la mà de mossèn Narcís Busquets per educar les noies. Les seves activitats són semblants a les d'altres grups i moviments que volen la formació de la joventut –això sí, amb un marcat to religiós–, i inclouen jocs esportius, exercicis de gimnàstica, passejades, cants, explicacions del catecisme, visites al Santíssim Sacrament, etc.

Acabada la Guerra Civil, alguns capellans joves intenten reprendre els casals a diferents parròquies del bisbat (E. Puigbert a Girona el 1940; G. Palahí a Figueres el 1941, etc.), amb el nom d'Hogar de Verano para Niños. Funcionen les tardes d'estiu i tenen un marcat caràcter catequètic, tot i també hi ha jocs i activitats d'esbarjo.

Posteriorment, el 1948, el Secretariado de Familia y Moralidad de l'Associació de Pares de Família de l'Acció Catòlica assumeix la direcció dels casals. Capellans joves que treballen en les principals parròquies, juntament amb l'empenta d'alguns seminaristes i el vistiplau d'alguns mestres, aconseguixen una àmplia difusió d'aquesta obra, més a les comarques que no pas a la capital, en uns moments en què el nou règim polític s'està esforçant a controlar totalment la formació de la joventut masculina i femenina. Les seves activitats s'adre-

Salvador Sunyer a l'Escola d'Estiu de Girona, l'any 1985.

Sortida al santuari de la Salut de Sant Feliu de Pallerols del clan de l'escoltisme gironí, el febrer de 1953.

cen tant a la formació moral i religiosa com a la intel·lectual i física.

Aquestes primeres iniciatives s'amplien tant des del punt de vista educatiu —amb la publicació, a la dècada dels cinquanta, de textos multicopiats on s'exposen la metodologia, les activitats a fer, etc.— com des del punt de vista organitzatiu: el 1959 es crea la Federació Diocesana de Casals, amb la voluntat d'unir esforços i ser més eficaços, i uns anys més tard neix el Servei Diocesà de Casals. És durant aquesta dècada que els casals s'escampen per altres bisbats catalans.

Pel que fa a les colònies d'estiu —que cal no confondre amb les colònies escolars—, si deixem a part alguns intents fets en les dècades dels 40 i 50 per iniciativa de l'Aspirantat del col·legi de la Salle de Girona, podem afirmar que s'inicien el 1963 de la mà d'uns seminaristes que fan unes colònies experimentals a la casa de la Llopatera, als Hostalets d'en Bas, amb mainada dels casals de Banyoles i Olot i nens de la Llar Infantil de Girona. D'aquesta manera es reprèn l'obra de

colònies de vacances engegada per l'Església gironina durant la República. L'any següent comencen les colònies per a nenes. El 1966 es crea el Servei de Colònies de Vacances, i a final de la dècada, el 1969, s'uneixen els serveis de Casals i de Colònies.

Els seminaristes primer, i després els nois i les noies grans que a les parròquies són més propers als vicaris, són els que faran de monitors d'unies colònies que ràpidament es difonen pel bisbat i que tenen en la mainada de les parròquies la principal font de proveïment, però no l'única, atesa la seva voluntat expressa d'arribar als nens de les zones més marginades i desatases.

Davant del fet incontestable del creixement dels serveis i moviments dedicats a l'educació en el temps lliure, el 1974 l'escoltisme, el servei de colònies de vacances i el MIJAC (Moviment Infantil i Juvenil d'Acció Catòlica) decideixen crear l'Escola de l'Esplai, per a la formació i capacitat dels seus caps i monitors. El 1975 aquesta escola fa el seu el primer curs de formació. L'escoltisme,

però, aviat se'n separa per continuar mantenint el programa formatiu propi, que du a terme a través de les Fo.Ca (Formació de Caps).

El MIJAC ha nascut el curs 1969-70, fruit del buit que ha deixat la pràctica desaparició de l'Aspirantat d'Acció Catòlica en el camp de les activitats educatives de lleure. Davant d'aquesta situació, un grup de capellans joves organitzen un moviment per als infants i preadolescents que es consolida a partir del 1974 al voltant de tres eixos: el protagonisme dels nois i les noies, la militància i l'acció.

El 1976 el bisbat aprova les bases organitzatives i el directori del Servei de Colònies de Vacances, Casals d'Estiu i Centres d'Esplai. Trenta-cinc centres de la diòcesi sol·licitaran la federació. El creixement del servei és ben significatiu: es passa d'11 colònies el 1966 —amb 365 infants, 65 monitors i 9 consiliaris— a 61 colònies —amb 2.465 infants, 438 caps i 30 consiliaris— només en 16 anys!

Inicialment, tal com explica Pere Soler, la metodologia de les colònies és una adaptació d'experiències pro-

Benedicció de la bandera dels Exploradores de España de Girona, a la Devesa, l'any 1927.

Promesa escolta al pati dels Pares del Cor de Maria de Girona, l'any 1953.

peres i sense mètode propi, tot i que té una manera peculiar de fer que podem resumir en aquests trets: treball de grup i competitivitat com a al·licient motivador, consideració de l'infant com a protagonista de la seva pròpia educació i intervenció delimitada en uns dies concrets.

Els moviments escoltes...

L'escoltisme, creat per Baden Powell a Anglaterra el 1907, ben aviat és present a les comarques gironines. Es tracta d'un moviment que busca la formació de caràcter de la joventut a través del joc i del contacte amb la natura, i mitjançant el compromís personal i el treball en patrulles. A Banyoles el 1913 hi ha un grup de *scouts* catòlics. Més tard, el 1924 —durant la dictadura de Primo de Rivera—, a Olot està documentada la presència d'un grup d'Exploradores de España, que s'implanten l'any següent a la capital gironina amb el suport de les autoritats governatives. Aquest escoltisme és centralista, molt lligat als militars i de caire espanyolista, i no té gaire èxit, malgrat el suport de l'estament oficial.

Cal esperar el 1933 per veure l'aparició dels Minyons de Muntanya, primer a Figueres i l'any següent a

Girona. Aquest escoltisme, més obert i marcadament català, es consolida gràcies a Eduard Rosquelles, mossèn Evarist Feliu, que n'és el consiliari —també ho és dels *fejocistes* (la Federació de Joves Cristians, FJC)—, i el gironí Narcís Masó, cap nacional de la Germanor de Minyons de Muntanya a partir dels fets d'octubre de 1934 i fins al 1936.

Durant la dècada dels 40, sota el franquisme i amb l'empara de l'Acció Catòlica, Rosquelles i mossèn Feliu intenten reprendre les activitats escoltes, però sense que s'arribin a consolidar. La represa definitiva té lloc l'any 1951 a Girona ciutat, per obra i gràcia de dos seminaristes: Ramon Canals i Jordi Bachs. Dos anys més tard, el 1953, M. Teresa Toca i Rosa M. Canals, germanes de seminaristes, inicien la branca femenina. L'escoltisme creix ràpidament, i a la Secció de Sant Narcís de Girona en segueixen d'altres a Olot, Figueres, Banyoles, la Bisbal, etc. Els grups sorgits al bisbat de Girona contacten amb l'escoltisme barceloní. Quan es creen les delegacions diocesanes d'Escoltisme als bisbats catalans, el 1958, Jordi Gibert és nomenat delegat diocesà. Mn. Eduard Puigbert esdevé el primer consiliari diocesà, i durant la dècada dels seixanta ha de defensar el movi-

ment contra els intents de l'Opus Dei de quedar-se amb els seus caps.

Durant la dictadura franquista, doncs, l'escoltisme neix i es consolida a redós dels sectors més renovadors de l'Església Catòlica. No hi ha gaire més possibilitats de treballar en el camp de la formació de la infància i de la joventut fora del Frente de Juventudes, el braç polític del franquisme, present —amb més o menys èxit— a les ciutats importants. Com que al Seminari també hi ha una secció escolta, aquest fet potencia que alguns seminaristes creïn més tard agrupaments des de les parròquies on treballen com a vicaris. D'aquesta manera el moviment va creixent i difonent-se arreu del bisbat. La catalanitat i la confessionalitat són dos trets distintius de Minyons Escoltes i de Guies Sant Jordi, les branques masculina i femenina de l'escoltisme, que si bé primerament tenen estructures pròpies i fan, per tant, les activitats separades, a la dècada dels 70 s'unifiquen, no sense haver de superar tensions i recels per part d'alguns dels seus dirigents i d'alguns grups de pares.

Amb el pas dels anys l'escoltisme catòlic passa dels 440 afiliats l'any 1961 als 1.390 de l'any 1981, 1.717 el 1991 i 2.068 el 1998, en una progressió lenta i ascendent.

Jordi Gibert

Pujada de la bandera en un campament de la Secció Escolta de Sant Narcís, l'any 1959.

Trobada de membres del moviment escolta, els anys 80.

Aquest moviment que posa èmfasi en la catalanitat, la confessionalitat i el treball educatiu en la línia renovadora es consolida, superant diferents crisis fruit dels canvis socials, culturals, polítics i religiosos que s'han anat produint a casa nostra. La influència del Concili Vaticà II; l'arribada de la democràcia i la «laïcització» de la societat; les ofertes d'esplai dels ajuntaments democràtics; els programes de formació per a l'obtenció de títols de monitor i de director del lleure, així com la legislació del Govern català referent a l'excursionisme i les acampades; els ajuts econòmics de la Generalitat als moviments, etc. són aspectes concrets que incideixen de manera diferent en la marxa de l'escoltisme. En l'última dècada del segle XX els escoltes posen l'accent en els aspectes ecologistes, amb caps força joves que no romanen gaires anys treballant en les unitats i que, en alguns casos, qüestionen aspectes bàsics de l'educació escolta com la Promesa. Tot plegat es tracta d'un moviment ben viu que ha canviat prou com perquè alguns antics membres no s'identifiquin —o molt poc— en els actuals.

L'escoltisme confessional i català és el més important però no l'únic establert a les comarques gironines durant

el franquisme. Hi ha grups escoltes d'altres afiliacions com els Scouts de España, que neixen en la dècada dels seixanta a Girona i que poden ser considerats els continuadors de l'obra dels Exploradores de España. Molt lligats a l'obra personal d'alguns germans de la doctrina cristiana, a Girona no tenen una durada gaire llarga, però es consoliden en altres poblacions com Palamós i Figueres. Actualment són Scouts de Catalunya. En el moment més àlgid arriben a tenir 7 grups. També, en el seu moment, es crea un centre *scout* marista.

...i una àmplia i rica varietat de grups i associacions

Són molts més els grups que durant aquesta centúria apareixen amb la voluntat d'educar la infància i la joventut de les comarques gironines en el marc del temps lliure. Es tracta de grups, institucions, moviments que neixen i es consoliden —o no— en les diferents etapes polítiques del segle XX. En alguns casos sorgeixen gràcies a la iniciativa personal privada, per exemple els Pomells de Joventut de Folch i Torres, Palestra o el moviment Rialles. En altres casos són fruit de l'acció de l'Estat, com els campaments

del Frente de Juventudes i de l'Organización Juvenil Española, els albergs de la Sección Femenina o les activitats de les seccions juvenils de la Falange Española. N'hi ha que neixen de la mà de l'Església catòlica: la Federació de Joves Cristians de Catalunya, els *fejoicistes* i els avantguardistes, l'Aspirantat d'Acció Catòlica, etc.

Per posar de manifest l'empenta actual de tot el relacionat amb el món de l'educació fora de l'escola ressenyem que al final del segle XX, l'any 1999, cada dissabte 1.500 monitors i monitores, generalment d'entre 18 i 25 anys i de manera voluntària i gratuïta, tenen cura de les activitats que realitzen més d'11.000 infants i joves.

Per comarques, el nombre d'entitats especialitzades en l'educació en el lleure és el següent: Alt Empordà, 22; Baix Empordà, 16; Cerdanya, 1; Garrotxa, 17; Gironès, 46; Pla de l'Estany, 9; Ripollès, 7; i Selva, 23. En total, 141 entitats que tenen ritmes periòdics de funcionament desigual. Aquestes entitats les podem agrupar, a grans trets, de la manera següent: a) una cinquantena d'esplais independents —no federats—; b) una cinquantena de federats al Servei de Colònies; c) una vintena de federats a Minyons Escoltes i Guies Sant Jordi;

BIBLIOGRAFIA

CLARA, Josep; CORNELLÀ, Pere; MARQUÈS, Salomó; PUIGBERT, Joan. *La renovació pedagògica a l'Ensenyament Primari (1900-1936). L'aportació dels mestres gironins. Antologia de textos*. Diputació de Girona, 1980.

CLARA, Josep; CORNELLÀ, Pere; PUIGBERT, Joan. *La Normal de Girona. 150 anys d'Història (1844-1994)*. Universitat de Girona, 1995.

GONZÁLEZ-AGÀPITO, Josep; MARQUÈS SUREDA, Salomó. *La repressió del professorat a Catalunya sota el franquisme (1939-1943)*. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1996.

MARQUÈS, Salomó. *L'escoltisme gironí*. Edicions del Pèl, Salt, 1984.

Narcís Masó, *pedagog de l'Escola Activa*. Diputació de Girona, 1990.

L'escola pública durant el franquisme. La província de Girona (1939-1955). PPP, Barcelona 1993.

L'exili dels mestres (1939-1975). Universitat de Girona / Llibres del Segle, 1995.

MESTRAS, Lluís Maria. *L'aportació gironina al desenvolupament de la pedagogia catalana*. Diputació de Girona, 1983.

Mestres d'aquell temps. Grup de Mestres de l'Empordà. Girona 1999.

MUXACH, Mònica; PUJOL, David; SERRA, Roser; VIDAL, Irene. *El mestre Gregori Artizà i Lapedra. Entre la pedagogia i el vi*. Ajuntament de Capmany 1999.

PALLACH, Josep. *Els mestres públics i la reforma de l'ensenyament a Catalunya*. CEAC, Barcelona 1978.

PUIGBERT, Joan. *La Normal de Girona i el Magisteri públic (1914-1936)*. Universitat de Girona 1994.

PUJOL, David. *El mestre Antoni Balmanya i Ros. Un iniciador de la renovació pedagògica a Catalunya*. Ajuntament d'Espolla 1992.

SOLÀ, Pere. *Cultura popular, educació i societat al nord-est català (1887-1959)*. Col·legi Universitari de Girona, 1983.

SOLER, Pere. *L'educació en el lleure a Girona*. Universitat de Girona / Llibres del Segle, 1995.

d) una desena de federats al MIJAC; e) una desena de federats a Esplais de la Garrotxa; f) set grups de la federació Enllaç (Girona ciutat); g) quatre grups d'esplais especialitzats en disminucions físiques i/o psíquiques; h) quatre grups federats a Scouts de Catalunya (antics Exploradores).

Per altra banda, actualment hi ha cinc escoles d'educadors en el lleure a les comarques gironines: l'Escola de l'Esplai de Girona, l'Escola de Formació dels Minyons Escoltes i Guies Sant Jordi, l'Escola d'Educadors en el Lleure de l'Ajuntament de Girona, l'Escola Galligants a Girona i l'Escola l'Empordà a Figueres.

Cap a una ciutat educadora: un nou àmbit educatiu

Els nous ajuntaments democràtics nascuts de les eleccions del juny del 1977 potencien les àrees d'ensenyament i de cultura i viuen, al mateix temps, la incorporació de regidors procedents de magisteri públic que qüestionen el paper atorgat pel franquisme als municipis pel que fa als temes escolars i promouen altres aspectes relacionats amb l'educació fora de l'escola.

La LODE estableix la creació de consells escolars, amb la participa-

ció del professorat, l'alumnat, els pares i el personal de servei de l'escola, i els atorga un paper d'òrgans de participació democràtica. Amb la formació dels consells escolars municipals (CEM), especialment a les ciutats més grans –Girona, Figueres, Salt, Sant Feliu de Guíxols, Blanes, Palafrugell, Olot, Castelló d'Empúries, etc.– s'inaugura una nova manera de participar en la vida escolar. És una etapa de col·laboració més directa entre les escoles i el municipi, que té més o menys èxit en funció de la capacitat de diàleg dels diferents protagonistes. En algun cas, com a la ciutat de Girona, el municipi opta per aprofundir-hi, i per voluntat política manté el CEM i l'amplia amb representants de la universitat i d'altres àmbits educatius no previstos a la llei.

Aquesta voluntat per part dels municipis de participar en tot el que fa referència a l'escola i l'educació, i no només gestionar els edificis escolars i fer altres feines marcades per la llei, rep un impuls fort amb la realització a Barcelona del Primer Congrés de Ciutats Educadores, l'any 1990. A partir de la idea expressada per Plutarq que el millor educador és la ciutat, responsables municipals de tot el món es congreguen a Barcelona i redacten i aproven la Carta de les Ciutats Educadores, un programa que obliga moralment els governants de les poblacions signants a potenciar totes les dimensions educadores que té la ciutat en relació amb els seus habitants, no només els escolars. L'experiència de l'Ajuntament de Girona, amb accions coordinades amb el Consell Escolar Municipal-Consell Municipal d'Educació, n'és un bon exemple.